

УДК 82.09:82.1«19»

Ірина ДМИТРІВ,
м. Дрогобич

НАЦІОСОФІЯ ТВОРЧОСТІ О. ВАСИЛЯ МЕЛЬНИКА (ЛІМНИЧЕНКА)

У статті зроблено спробу проаналізувати публіцистику о. Василя Мельника (Лімниченка) з позицій національно-екзистенціальної методології. На основі біблійної традиції обумовлюється шляхетність патріотичних почуттів як невід'ємної складової християнського світогляду. У дослідженні окреслюються погляди письменника на історичне призначення української нації, аналізується запропонована публіцистом суспільно-політична та духовно-релігійна діагностика України першої половини ХХ століття, розглядаються необхідні складові українського державотворення.

Ключові слова: Біблія, католицька література, «Логос», нація, символ, християнство.

Dmytriv I. Natioosophy of Vasyl Melnyk's (Limnichenko's) Works. In this article an attempt is made to analyze the journalism of the priest Vasyl Melnyk (Limnychenko) from the position of national existential methodology. The nobleness of patriotic feelings as an integral part of the Christian world outlook is based on the Biblical tradition. The research outlines the views of the writer on the historic mission of the Ukrainian nation, carries out social and political, spiritual and religious analysis of Ukraine in the first half of the twentieth century, as suggested by the publicist, and considers the necessary parts of Ukrainian state-building.

Key words: the Bible, Catholic literature, «Logos», nation, symbol, Christianity.

Дмитрів І. Націософія творчості о. Василя Мельника (Лімниченка). В статтє сделана попытка проанализировать публицистику о. Василя Мельника (Лімниченка) с позиций национально-экзистенциальной методологии. На основе библейской традиции обуславливается благородство патриотических чувств как неотъемлемой составляющей христианского мировоззрения. В исследовании определяются взгляды писателя на историческое предназначение украинской нации, анализируется предложенная публицистом общественно-политическая и духовно-религиозная диагностика Украины первой половины ХХ века, рассматриваются необходимые составляющие украинского государствовстроения.

Ключевые слова: Библия, католическая литература, «Логос», нация, символ, христианство.

Постановка проблеми. У першій половині ХХ століття літературне життя Західної України було вельми активним та різноманітним. У

багатій палітрі літературних угруповань та напрямів чільне місце займали письменники-«логосівці», які гідно репрезентували українську католицьку літературу. Творчість кожного з них є декларацією християнської моралі та національної ідеї.

Одним з найактивніших учасників «Логосу» був о. Василь Мельник (Лімниченко), художня спадщина якого вирізняється жанрово-тематичним багатством та художньо-стильовою довершеністю. У складних суспільно-історичних обставинах, які склалися в Україні у міжвоєнні роки ХХ століття, письменник-католик намагався очима віри побачити корінь проблеми, що гальмувала повноцінний розвиток української нації, а також вказати шляхи подолання кризи через духовне оздоровлення кожної окремої особистості. Безсумнівним авторитетом та відповіддю на усі складні питання чи то особистого, чи то загальнонародного характеру слугувало Святе Письмо та історія ізраїльського народу, викладена на його сторінках, яка для багатьох українських письменників стала канвою в осмисленні доленосних подій нашого минулого.

Аналіз досліджень. У різний час творчість Василя Мельника у контексті діяльності «логосівців» досліджували Леонід Рудницький, Ярослав Розумний, Ярослав Грицков'ян, Микола Ільницький, Тарас Салига, Степан Хороб, Володимир Микитюк, Наталія Вівчарик. Найбільше до популяризації творчості письменника спричинилася Лілія Гром'як виданням творів о. Василя Мельника (Лімниченка), а також ґрунтовними літературознавчими розвідками. Проте аж ніяк не можна вважати, що творчість Василя Мельника є достатньо вивченою, а його публіцистична спадщина з глибиною думок, закладених у ній, і досі залишається поза увагою дослідників.

Мета статті – на основі публіцистичних праць простежити специфіку націоцентричного мислення о. Василя Мельника (Лімнченка), показати нерозривну єдність християнського і національного світоглядів.

Виклад основного матеріалу. Націософське мислення українських католицьких письменників насамперед базувалося на дусі Євангелія, а також взорувало на історію ізраїльського народу, піднесення і упадку якого нерідко пояснювали помилки українського державотворення. Національна позиція «логосівців» також була тісно пов'язана, а то й впливала з ідей великого мислителя і будівничого української нації Митрополита Андрея Шептицького, зокрема з його праці «Як будувати рідну хату», провідна думка якої висловлена у рядках: «Ідеалом нашого національного життя є наша рідна всенациональна Хата-Батьківщина» [3]. «Логосівці» теж були ідейно спорідненими з поглядами

Дмитра Донцова («Ідея Бога – підставова ідея цілої нашої історії»), частково В'ячеслава Липинського та інших.

Попри те, що християнство є релігією миру, воно не є релігією космополітизму і національної безликовості. Як кожна особистість вирізняється притаманними лише їй рисами, так і нація ідентифікується за певними ознаками, які, власне, роблять її неповторною в очах Божих і людських. Таким чином, усяка позитивна самотність, особливо національна, є добром. Тому один з очільників «Логосу», Григор Лужницький, писав, що «правдивий католицизм є противенством денационалізацій» [1, 197]. Зрештою, чи може християнин бути великим добродієм усього людства, якщо він насамперед не хоче послужити своєму народові? У Євангелії є чимало висловів, які потверджують шляхетність патріотичних почуттів, наприклад, «Це моя заповідь, щоб ви любили один одного, як я вас возлюбив. Більшої від цієї любові ніхто не має, як та, коли хто життя своє кладе за друзів» (Ів. 15, 12-13), або ж промовистою є розповідь про ханаанку, коли Христос каже, що Він посланий лише до загинувших овець дому Ізраїля (Мт. 15, 24).

На користь національної ідентичності «логосівці» намагалися розтлумачити вислів з послання св. апостола Павла до колосян, який неодноразово ставав каменем спотикання, коли йшлося про те, що християнство нібито культивує космополітизм: «Тому немає ні грека, ні юдея, ні обрізання, ні необрізання, ні варвара, ні скита, ні невольника, ні вільного, а все й у всьому – Христос» (Кол. 3, 11). На думку о. Василя Мельника, «цими словами обґрунтоване природне право людини на пошанування її людської гідності, право людини на вільний вияв і розріст її особистості» [2, 692]. Отже, християнство стає на захист як окремої особистості, так і на захист нації, забороняє чинити насильство над будь-ким, кому Бог дарував право на життя. Таким чином, брак любові до свого народу є зневагою Божого Провидіння, отже – гріхом. Тому о. Василь Мельник, спираючись на старозавітного пророка, недвозначно констатував: «Дивитись на лихо народу в день погибелі його» (Авд. 1, 13) з заложеними руками – це злочин» [2, 549].

Перша проблема, яка рельєфно задекларована у публіцистиці о. Василя Мельника (Лімниченка), – це спроба діагностувати українське суспільство міжвоєнних та частково повоєнних років. Загалом письменник дає таку оцінку тогочасному суспільству: «Наше врем'я люте і плачу достойне» [2, 608] і називає свою епоху добою виродження людини. Її ознаки:

1) Духовна порожнеча людини, моральна інерція, ідеологічна розгубленість («Душа модерної людини поміліла. Загасли в ній божественні

вогні. Потіли в ній шляхетні пориви. Заіснували у ній усякі ментальні дефекти») [2, 606]. Як наслідок, над нами височить «Вавилон, п'яний від крові мучеників» [2, 606]. У біблійній традиції Вавилон завжди символізував неволю, беззаконня і гріх, був антиподом до Єрусалиму – міста Божого, святого. Однак слід розуміти, що неволя переважно є карою за гріх відступництва, ідолослужіння. Початок ХХ століття в Європі ознаменований активними антихристиянськими віяннями, які в різний спосіб торкнулися й України. У цьому «логосівці» вбачали основну причину численних лихоліть: «Відпад людини від Бога – це один з найбільших прокльонів нашого часу» [2, 566].

2) Найновіша доба в історії людства – не теоцентрична, не антропоцентрична, а механоцентрична [2, 659]. Письменник простежує, що «першою плятформою новочасного демонізму є матеріалізм, за яким неодмінно гряде атеїстичний екзистенціалізм – це філософія надаремности й безсилля людської боротьби» [2, 589]. Його прихильники впадають у трагіку власного буття, натомість покірність та інертність несумісні з духом католицизму, якому притаманна свобода та творча звитяга, постійна позитивна активність. Тому «логосівці» культивували ідеї християнського волюнтаризму. «Подвижники християнського прогресивного руху – це християнські волюнтаристи. Є вони волюнтаристами тому, що основним і найголовнішим чинником прогресу людини вважають її свобідну волю. Але ця свобідна воля мусить бути контрольована розумом, а не сліпа й не ірраціональна. Ірраціональні елементи у світогляді модерного християнина повністю підчинені контрольній праці інтелекту. Бо релігійні емоції й почування релігійної людини тільки тоді будуть творчими емоціями і почуваннями, коли над ними блистатиме світло здорового розуму» [2, 815].

3) Головним ворогом правдивої демократії є маса, якій протиставляється християнський персоналізм [2, 594]. В мілітаризмі людина – гарматне м'ясо, в імперіялізмі – штука худоби, в дарвінізмі – тварина. А в політичній лібералізмі людина – це Бог! В марксівській соціалізмі людина перекинулася в число, а комунізм зробив з неї коліщатко у величезній державній машині. Тим часом те основне право для людини, за яке Католицька Церква бореться, – це ніщо більше, тільки те, щоб людина була людиною! Щоб вона могла повнотою виявляти і розвивати свою особистість [2, 693]. Цей постулат має глибоке закорінення у Святому Письмі: «Яка користь людині, коли здобуде увесь світ, але занепасть власну душу? Що може дати людина взамін за свою душу?» (Мт. 16, 26). Отже, одна людська душа має більшу вартість від усієї Всесенної, тому без реформи конкретної особистості,

без відродження її духовного нутра всяка суспільна реформа буде безуспішною.

4) Основна ознака часу – деструктивізм [2, 659], насамперед це розклад духовного життя, на суспільному рівні він певною мірою породжує таку негативну рису українського суспільства, як хуторянство.

5) Народництво, тобто культ простолюддя, народної маси, черні. «Вся наша історіософія з часів перед першою світовою війною, – пише Василь Лімниченко, – була наскрізь народницька, була апофеозом черні. Тодішні українські історики поголовно були подібні до «Пилата, що хотів догодити народові» (Мр. 15, 15) [2, 692]. Варто згадати, що Григор Лужницький у своїх історичних повістях теж торкався проблеми народництва і наважився показати, що в добу козаччини державницькі інтереси доволі часто страждали через надмірний культ політично не-далекоглядної черні.

Письменники-«логосівці» не лише констатували хворобливий стан сучасного їм суспільства, а й пропонували шляхи виходу із ситуації, що склалася. На думку о. Василя Мельника (Лімниченка), зміцнити українську націю може праця в таких напрямках:

1) Виховання духовно здорової особистості, оскільки лише вона зможе належно послужити своєму народові. Для цього необхідно поставити людину в особовий зв'язок з Богом, бо Він, насамперед, – Особа [2, 591]. Тільки за таких умов вибудується правильна ієрархія вартостей: Бог – нація – особистість. Справжні українські патріоти ніколи не ставили інтереси нації вище від Бога. Це, з одного боку, спонукає жити в мирі з усіма іншими народами, а з іншого – викорінювати негативні риси власного національного характеру, яких є чимало. Взірцевим для християн-патріотів є ставлення Ісуса Христа до свого народу. Як відомо, сучасники Христа вважали, що їхнім основним ворогом є римляни, тому хотіли бачити в образі Месії визволителя, завойовника, тобто могутнього земного правителя. Зрозуміло, що Христос не оправдав ані найменших сподівань єврейської верхівки, тому що, по-перше, проповідував Царство Небесне, а по-друге, замість того, щоб підняти повстання проти римлян, викривав незліченну кількість гріховних язв євреїв, які значною мірою спричинилися до численних лихоліть вибраного народу. Отже, богообраність – це не стільки привілей, як відповідальність, реалізація якої полягає, насамперед, у сумлінній праці на ниві свого серця.

2) Культивування духу героїки, лицарства, здорової активності серед молоді. Митрополит Андрей Шептицький з цього приводу писав: «Якщо хочемо всенаціональної Хати хотінням глибоким і щирим,

якщо та воля не є тільки фразою, ілюзією, то вона мусить проявлятися діланням, і те ділання мусить вести до єдності» [3]. Отець Василь Мельник чітко усвідомлює потребу виховання молодого покоління на кращих взірцях української та світової історії, письменник розуміє важливість ідеї, яка б стала стимулом для молоді у звершенні великої місії – очищенні рідної землі від скверни більшовицького режиму: «Нам треба новітніх українських хрестоносців! Ці наші новочасні лицарі прийняли би почесну назву хрестоносців передусім тому, що вони насправді пішли би зорганізованим, передусім духовим, походом на рідний Схід, щоб на місці комуністичної звізди поставити знамено християнства. Вони пішли би на свою батьківщину наново застромити на київських горах зневажений святоандріївський хрест. Бо вони були би глибоко переконані про те, що хрест – це символ тієї моральної сили, яка єдина спроможна завести основний лад і порядок в особистому житті нашої людини і в прилюдному житті всієї нашої національної спільноти» [2, 633]. Ідейно спорідненою з публіцистичною працею Василя Лімниченка «Українські хрестоносці» є його повість «Верховинець». У центрі твору – образ Юрка Крем'яного. Головний герой – особистість цілісна, гармонійна, із сильним характером. Він дбає про здоров'я душі, плекаючи глибоку віру в Бога, гартує тіло спортом, служить громаді, створивши осередок Марійської Дружини у гімназії, в якій навчається. Звичайно, автор дещо ідеалізує свого героя, однак його завдання – дати суспільству взірець, до якого мала б стриміти молодь і наслідувати його. Твір покликаний формувати нову українську людину «без стадних прикмет у своїй душі, без страху перед масою, без вічних вагань у своєму поступованні, без паніки в обличчі невдач, без жаху перед благородним ризиком тоді, коли цього ризикуванню треба» [2, 635].

3) Провід нації. З цього приводу о. Василь Мельник зауважував: «І якщо хто-небудь запитав би нас про те, що нашому народові під цю пору «найбільш на потребу», то наша розумна відповідь мусіла би бути тільки одна: Під цю пору нашому народові найпотрібніші – святі люди! Бо наш нарід в своїй масі ніяк не гірший від будь-якого наймогутнішого народу в світі. Йому тільки потрібні добрі та чесні провідники! А святі люди – це сіль народу. Це той первень провідної верстви, що не дає їй розкладатися й творить протидію на розпад християнських, а тим самим і громадянських чеснот в народі» [2, 629]. Питання проводу нації було болючим на всіх етапах української історії, проте на початку ХХ століття воно постало особливо гостро. Про брак добрих провідників народу Митрополит Андрей писав: «За-

мість давати народові мудрий провід, що здійснює мету загального добробуту і щастя, вводять у суспільне життя роздори, домашні війни, нічим необмежену партійність і відзначаються шаленою захланністю на гріш, безсоромним хабарництвом, легковаженням людської одиниці, безнастанним топтанням усяких її прав, безмірним хотінням у все мішатися, все по своїй фантазії порядкувати, крайньою нетерпимістю навіть супроти братів – і незрозумілою ненавистю до всіх, що їх противниками називають» [3].

4) Законодавство. Необхідною умовою повноцінного існування самостійної держави є законодавство, в основі якого – Божі закони. «Послух законів, – зазначає Василь Лімниченко, – цілком у дусі католицизму» [2, 703]. Про важливість закону при врегулюванні суспільно-політичних інтересів розмірковує письменник на прикладі притчі про обручі і молоде вино. На перший погляд, обручі, тобто закони, є злом, оскільки міцно стискають бочку з вином (народом), але якби їх не було, то вино, досягнувши неконтрольованої свободи, було б втрачене.

5) Правильний вибір шляху розвитку. Митрополит Андрей Шептицький писав: «Український нарід через довгі століття належав до різних держав, був розділений різними культурами. Бог дав йому землю, що лежить на пограниччі двох культур взаємно собі противних, майже собі ворожих: східньої і західньої» [3]. Питання «Схід чи Європа?» стало традиційним для України. «Логосівці» пропонують таке рішення: справжнім союзником України може бути лише Бог. Європа перебуває у серйозному моральному занепаді. Схід завжди був ворожий до України. Тому о. Василь Мельник від імені українських католицьких письменників виразно заявляє: «За український християнський, а не азійський ренесанс ми боремося» [2, 642].

6) Потреба міцної церковної організації. «Нам потрібна Церква з двома основними прикметами – одна й міцна!» [2, 716]. Письменники-«логосівці» надавали єдності Церкві в Україні настільки великого значення, що прямо заявляли: «Брак однодушності, брак концентрації релігійних зусиль в Україні може бути вирішальною причиною наших майбутніх невдач» [2, 714]. Для того, щоб Українська Церква могла повнокровно діяти, необхідно, на думку о. Василя Мельника, «зірвати всякі релігійні зв'язки України з Московією! Бо релігійні зв'язки – це найглибші зв'язки! Тому без повного зірвання релігійних зв'язків ніяке інше зірвання не буде справжнє, істотне! Розлучити українську Церкву від московської докорінно й назавжди! Бо без цієї розлуки по Україні довіку блукатиме тень московського деспота й сатрапа!» [2, 717]. Лише тоді, коли Церква буде спроможна стати основою життєвої

сили українського народу, він виконає ту велику історичну місію, до якої покликав його Бог.

У поглядах «логосівців» на призначення української нації відчуються виразні натяки на її месіанізм. Василь Лімниченко неодноразово декларує думки, з яких випливає, що українці мають «велике історичне післанництво», хоча «малодушність не дає його реалізувати» [2, 711]. Він також вважає, що «Бог мене нашу національну субстанцію раменами історичних трагізмів не надармо» [2, 637], адже особливого гарту потребує той, хто покликаний здійснити велику місію. Для potwierдження сказаного наведемо цитати зі статті о. Василя Мельника (Лімниченка) «Підійміть знамено воєнне на Вавилон!..», які пропагують ідею, що справжній розвиток української нації мусить базуватися на міцних християнських засадах: «Ясно і з притиском треба підкреслити, що сам український нарід (...) найрелігійніший і найкультурніший нарід світу. Річ у тому, що цей нарід з самої своєї природи наскрізь релігійний і християнський»; «Треба теж покладати надію на те, що невдовзі передові люди українського збірного життя зрозуміють правду про велике історичне післанництво українського народу. Вони вкінці таки переконаються, що природна релігійність, природний християнізм – це найспонтанніша, наймогутніша і найреальніша сила українського народу»; «Бо на всьому широкому світі нема ні одного народу, що так докорінно і доглибинно пізнав би страхіття людського існування в пеклі всестороннього безбожества, як український нарід. Бо ні один сьогочасний нарід в обороні християнських традицій своїх предків не пройшов крізь таку страшну каторгу мучеництва, як український нарід. Ні одному сучасному народові в світі впродовж цілої історії людства не видирали з серця Бога в такий ганебний, в такий рафінований і в такий жорстокий спосіб, як українському народові. Тому й ні один нарід в світі не потрапить так вірно оцінити значення релігійної віри в особистому й прилюдному житті, як оцінить її скривавлений український нарід» [2, 638].

На нашу думку, програма національно-визвольних змагань о. Василя Лімниченка викладена у поетичних рядках: «Пронесім у життя невгомний протест проти безбожних ідей і діл! За Христа й любов! За Марію і хрест! Не пожаліймо наших душ і тіл!» [2, 5]. Письменник розуміє, що доля народу залежить від морального здоров'я окремої особистості, тому основну увагу необхідно зосередити на християнському вихованні молодого покоління, яке зможе достойно очолити провід нації та виконати її велике історичне призначення. «Логосівець» упевнений, що патріотичні почуття є невід'ємною складовою християнина.

Висновки. Публіцистика о. Василя Мельника (Лімниченка) засвідчує, що письменник глибоко переймався національними проблемами, намагався осмислити трагіку буття українського народу. Він був переконаний у богообраності своєї нації, тому його твори наповнені різкою інвективою проти тих, хто посягає на її свободу. Однак публіцист вважає, що Україна більше страждає не від зовнішніх ворогів, а від власного духовного звиродніння, від численних ментальних дефектів, які впродовж тисячолітньої історії не раз наносили нищівного удару Українській Державності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лужницький Г. Історичні основи українського католицизму / Григор Лужницький // Логос. Богословський кварталник. – 1954. – Т. 5, Кн. 3. – Липень-вересень. – С. 196–202.
2. Мельник В., о. (Василь Лімниченко). Релігія і життя (поезія, проза, драма, публіцистика, релігійні статті) / Василь Мельник / [за заг. ред. проф. Р. Гром'яка; упорядник і післямова Л. Гром'як]. – Тернопіль : Збруч, 1999. – 830 с.
3. Шептицький А., митр. Як будувати рідну хату / Андрей Шептицький [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ugcc.sebastopol.ua/sheptycky1.html>.

Статтю подано до редакції 11.10.2013 р.